

УДК 364-3

Т. І. Коленіченко, к. пед. н., доцент,
А. С. Кузьменко, магістрант

ДО ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ ПАЛІАТИВНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Анотація. Стаття присвячена проблемі надання паліативної допомоги в Україні на сучасному етапі. У статті запропоновано визначення поняття «паліативна допомога», висвітлено питання важливості надання паліативної допомоги людям, які її потребують та проаналізовані проблеми надання паліативної допомоги в сучасній Україні. Проаналізовано стан системи паліативної допомоги, виявлено основні проблеми, серед яких відсутність якісної підготовки фахівців з паліативної медицини, обмежений доступ до лікарських засобів, зокрема, знеболювального, недостатня кількість спеціалізованих установ, що мали б надавати паліативну допомогу, тощо.

Ключові слова: хоспіс, паліативна допомога, проблеми паліативної допомоги, тяжкохвора особистість, фактори формування системи паліативної допомоги.

Т. И. Колениченко, к. пед. н., доцент,
А. С. Кузьменко, магистрант

К ПРОБЛЕМЕ ОКАЗАНИЯ ПАЛЛИАТИВНОЙ ПОМОЩИ В УКРАИНЕ

Аннотация. Статья посвящена проблеме оказания паллиативной помощи в Украине на современном этапе. В статье предложено определение понятия «паллиативная помощь», освещены вопросы важности оказания паллиативной помощи людям, которые нуждаются в ней и проанализированы проблемы предоставления паллиативной помощи в современной Украине. Проанализировано состояние системы паллиативной помощи, выявлены основные проблемы, среди которых отсутствие качественной подготовки специалистов паллиативной медицины, ограниченный доступ к лекарственным средствам, в частности, обезболивающего, недостаточное количество специализированных учреждений, которые должны оказывать паллиативную помощь, и тому подобное.

Ключевые слова: хоспис, паллиативная помощь, проблемы паллиативной помощи, тяжелобольная личность, факторы формирования системы паллиативной помощи.

T. I. Kolenichenko, Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
A. S. Kuzmenko, Undergraduate Student

THE PROBLEM OF PALLIATIVE CARE IN UKRAINE

Abstract. *The article is devoted to the relevance of the topic of palliative care in Ukraine at the present stage. In article definition of the concept of "palliative aid", the questions of the relevance of palliative care and palliative medicine on the modern stage of development of the companies and analyzed the problems of palliative care in modern Ukraine. Palliative care is defined as activities aimed at maintaining the quality of life of terminally ill persons and their next of kin in a situation threatening patient's life by facilitating his physical and psychological suffering. We also consider the question of the relevance of palliative care in modern Ukraine. According to the study of the problem, the urgency is due to the undeniable fact that incurable serious illness, of course, accompanied by physical pain and emotional suffering, which is why the question arises about the need for palliative care for seriously ill designed to alleviate such suffering of the patient. Considerable attention is paid to the existing problems in the provision of palliative care in Ukraine today. The state of palliative care, identified the main problems, including the lack of training of palliative medicine, limited access to medicines, in particular painkillers, an insufficient number of specialized agencies, which should provide palliative care, lack of service provision at home; only a very active and persistent people manage to get the list of services declared by the government; low level of trust of patients to physicians, medical staff, and poor evaluation of the quality of their work; low level access to the full scope of anesthesia for patients served by home visiting teams; access to palliative care for HIV-infected people in terminal stage is limited; difficult situation with obtaining adequate palliative care for people with disabilities. The article also positive steps for our country to establish a regulatory framework, based on which the provision of palliative care.*

Keywords: *palliative care, hospice, the relevance of palliative care issues palliative care, seriously ill, factors of formation of the system of palliative care.*

Актуальність теми дослідження. Цілком очевидно, що тяжкі хвороби супроводжуються нестерпними психоемоційними та фізичними стражданнями в останній період життя людини. За даними фахівців Всеукраїнської громадської організації «Українська ліга сприяння розвитку паліативної та хоспісної допомоги», приблизно 1,5 млн. хворих та членів їх родин кожного року потребують паліативної допомоги, головною метою якої є полегшення фізичного страждання хворих та надання їх родинам психологічної та духовної допомоги і підтримки. Проте, сьогоденні реалії свідчать, що задоволення таких потреб українська медицина не може забезпечити в повному обсязі. Це відбувається з декількох причин, серед яких брак працівників, що мають спеціальну підготовку, недостатність спеціалізованих установ, а також недоступність якісних методів знеболення для пацієнтів.

Постановка проблеми. Протягом останніх трьох десятиріч років в Україні чітко простежується негативна демографічна ситуація, характерною особливістю якої є старіння населення і зростання частки осіб, що страждають на тяжкі захворювання, що є невиліковними. За даними статистики, близько 5% громадян у віці від 60 років мають відчутну потребу у паліативній допомозі, а у віці від 75 років - частка потребуючих паліативного лікування підвищується аж до 60%. Даний показник, звичайно, не враховує частку населення працездатного віку та дітей,

але ж ці категорії населення також потребують паліативної допомоги у тому випадку, коли у них наявні тяжкі невиліковні хвороби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження в області паліативної допомоги і медицини були проведені великою кількістю вчених та фахівців у цій сфері, серед яких: С. Сандерс, Елізабет Кюблер-Росс, А. В. Гнезділов, В. О. Мілліонцікова, Д. Келлі, Пітер Дарендорф, С. Рейтер, М. Граусман, О. С. Введенська і багато інших. Зазначені науковці вивчали проблеми, які виникають у людей, які потребують паліативної допомоги, досліджували, яким чином людина сприймає звістку про смерть, вивчали психологічні захисні і незахисні механізми. Проте, науковцями не приділено уваги деяким аспектам надання паліативної допомоги саме в Україні.

Виділення недосліджених раніше частин загальної проблеми. Аналіз системи надання паліативної допомоги в Україні є недостатнім.

Постановка завдання:

- розкрити зміст поняття «паліативна допомога»;
- обґрунтувати важливість надання паліативної допомоги особам, які її потребують;
- проаналізувати проблеми у системі надання паліативної допомоги в сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу. Однією із найбільш болючіших проблем сучасної України є, безперечно, дуже високий рівень смертності населення країни. Даний показник невпинно щороку підвищується. За останніми статистичними даними смертність в Україні становить приблизно 800 тис. чол. за один рік. Причини смертей упродовж багатьох років залишаються незмінними. Перше місце у структурі причин смертності належить хворобам системи кровообігу, друге ж місце займають злоякісні новоутворення, що призводять до смерті людини. Також, серед причин окреме місце відводиться травмам, нещасним випадкам та самогубствам [1].

Щороку в Україні помирає дуже велика кількість людей в результаті невиліковних захворювань. Відповідно до даних Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я близько 60% померлих осіб у термінальній стадії життя необхідна була кваліфікована психологічна та медична допомога, також професійних догляд, піклування. А іноді вони просто потребували простих речей – співчуття та людської підтримки, розуміння. Родичі тяжкохворої людини, навіть у випадку, коли вони готові взяти на себе відповідальність щодо догляду та піклування про хворого, не завжди можуть з легкістю надати таку допомогу, оскільки самі знаходяться у дуже важкому емоційному напруженні, складному матеріальному становищі, або ж не можуть покинути свою роботу, оскільки для догляду за хворим родичем необхідні матеріальні затрати. Інколи, родичам не вистачає певного досвіду для догляду за невиліковно хворим на необхідному рівні, або ж бракує сил.

Саме з цих причин, проблема надання паліативної допомоги спеціальними закладами та службами хворим особам є дуже важливою та актуальною в сучасному світі, зокрема, і в Україні. Аналізуючи зарубіжний та вітчизняний досвід необхідно зазначити, що саме такі служби та заклади, застосовуючи у своїй дія-

льності комплексний мультидисциплінарний підхід, спроможні найбільш швидко, оперативно та ефективно реагувати на потреби хворих членів суспільства та їх родичів, а також сприяти кращій якості життя [2].

Поняття «паліатив» походить від латинського слова, що означає «маска» або «плащ». Це визначення повністю розкриває зміст і філософське підґрунтя надання паліативної допомоги: згладжування – пом'якшення проявів хворобливого стану людини та «накриття плащем» - створення захисту хворого [3].

Відповідно до визначення Всесвітньої Організації охорони здоров'я паліативна допомога визначається як певний підхід, що спрямований безпосередньо на підвищення якості життя пацієнтів, їх найближчих родичів, у ситуації, що загрожує життю та здоров'ю хворого, через попередження або ж полегшення його страждань. Даний результат отримується за допомогою раннього виявлення та точної оцінки ситуації, що склалася, і лікування проявів болю та пом'якшення інших фізичних, психологічних та духовних негараздів.

Отже, можна сказати, що паліативна допомога визначається як напрямок дій держави та суспільства, головними завданнями якого є підтримати на якомога вищому рівні якість життя пацієнта, полегшити фізичні, психологічні та духовні муки людини, забезпечити охорону людської гідності хворого аж до моменту смерті особи.

Паліативна медицина визначає, що смерть людини є закономірним процесом. Дана галузь не має намірів продовження або зменшення тривалості терміну життя, проте намагається якнайдовше забезпечити хворому активний спосіб життя. Крім того, паліативна служба надає допомогу родичам тяжкохворого під час його хвороби і психологічну підтримку родині в період переживання втрати. Паліативна допомога застосовує міжпрофесійний підхід з тією метою, щоб задовольнити всі існуючі потреби хворих людей та членів їх сімей, включаючи сприяння в організації ритуальних послуг, якщо це потрібно. Звертає на себе увагу той факт, що паліативна допомога сприяє підвищенню якості життя пацієнта і також має позитивний ефект на протікання хвороби. А у випадку, якщо вчасно провести заходи у комплексі з іншими методами лікування, то стає можливим навіть продовження тривалості життя особи. Паліативна допомога складається з двох великих компонентів - це полегшення болю хворого протягом усього періоду хвороби (разом з радикальним лікуванням) і медична допомога в останні місяці, дні і години життя [4].

Надання паліативної допомоги та специфічного лікування при невиліковній тяжкій хворобі, відповідно до протоколів Всесвітньої Організації Здоров'я, повинні представляти собою єдине ціле, а не виступати як два окремі підходи [5].

Відповідно до рекомендацій ВООЗ та Комітету міністрів Ради Європи, паліативна допомога має виступити як один із основних та пріоритетних напрямів державної політики у сфері охорони здоров'я. В Україні, як і в інших європейських країнах, проблема побудови та ефективного функціонування системи паліативної допомоги з кожним роком стає ще актуальнішою та гострішою, що зумовлено важкою соціальною та демографічною ситуаціями.

Саме з цієї причини ми повинні об'єднати всі зусилля щодо розробки української моделі надання паліативної допомоги. Така модель дасть можливість зна-

чно розширити об'єм надання допомоги із симптоматичного лікування до всесторонньої (психологічної, духовної, фізичної) допомоги пацієнту і його близьким. І саме створення ефективної та доступної системи паліативної допомоги має стати інститутом, що гарантуватиме гідне життя пацієнта і спокійну смерть.

Аналіз світового досвіду паліативної медичного обслуговування та надання допомоги, його всебічна оцінка дозволяють сформулювати основні принципи та умови, за яких даний напрям зможе ефективно розвиватися та функціонувати в Україні. В основі цих принципів закладена дуже важлива проблема, без вирішення якої не буде створено успішної та ефективної системи надання паліативної допомоги в Україні. Даною проблемою є політика влади держави. Якщо увага політичних сил до соціальних проблем українського суспільства наявна, то, звичайно, є можливість будувати систему паліативного лікування. Проте не тільки увага політичних сил до нагальних соціальних проблем суспільства визначає те, чи буде система паліативної допомоги достатньо ефективною. На даний процес впливає ще кілька дуже важливих факторів, котрі не можна залишати поза увагою. Перший фактор - це наявність дієвих освітніх програм, а також надійних способів підготовки висококваліфікованих кадрів на всіх рівнях відповідно до принципу «від волонтера до лікаря». Другий чинник - доступність лікарських засобів, без яких паліативна допомога втрачає свій сенс і не може вважатися такою [2].

Актуальність проблеми надання паліативної допомоги безсумнівна, адже для великої частки невиліковно хворих саме така підтримка є єдиним джерелом медичного лікування. Саме тому, необхідно забезпечити доступність послуг паліативної медицини для кожного хворого. Проте, такими досягненнями у галузі паліативної медицини Україна поки що не може пишатися. Важливе місце у наданні паліативної допомоги відводиться волонтерським організаціям, що організують масові заходи, акції, співпрацюють зі ЗМІ, і тим самим допомагають хворим отримати паліативне лікування.

Існує різноманіття форм надання паліативної допомоги хворим. Ці форми різняться одна від одної в різних країнах з тієї причини, що розбудова даної системи паліативної допомоги відбувається індивідуально в залежності від напрямків державної політики. Згідно з рекомендаціями ВООЗ, форми поділяються на дві головні групи - це допомога вдома та в стаціонарних закладах. Зкладами-стаціонарами, що надають паліативну допомогу, є відділення (їх ще називають палатами) паліативної допомоги, що розміщуються у лікарнях загального профілю, онкологічних диспансерах, а також стаціонарних установах соціального захисту, та хоспіси. Допомога на дому надається кваліфікованим персоналом виїзної служби, що є або ж самостійною структурою, або знаходиться у складі стаціонарного закладу, що надає паліативну допомогу [6].

З точки зору спеціалістів, основними підставами для надання обслуговування у спеціальних закладах або вдома, є: прогноз тривалості життя, що становить період часу до 6 місяців; беззаперечний факт, що подальше медикаментозне лікування хвороби не буде ефективним, упевненість медичних працівників у тому, що діагноз є точним та вірним, наявність ознак хвороби та скарг хворого, усунення яких потребує спеціальних вмінь і знань [7].

Проаналізуємо поняття «хоспіс». Отже, хоспіс - це установа, що входить до структури системи охорони здоров'я, особливого профілю, працівники якої мають спеціальну освіту та відповідну підготовку та можуть надавати паліативну підтримку важкохворим та їх найближчим родичам, консультувати їх з різних питань та надавати організаційно-методичну допомогу [8]. Також спеціалісти з паліативної медицини виконують функцію з координації надання паліативної допомоги. Окрім цього фахівці виконують інші завдання, що зазначені в «Положенні про спеціалізований заклад охорони здоров'я особливого типу «Хоспіс»». Хоспісна допомога є складовим елементом системи паліативної допомоги, що надається невиліковно хворим, насамперед, в термінальних стадіях хвороби, та членам їх сімей з метою підтримки різного типу (психологічної, духовної тощо [8]).

На сьогодні в Україні діють тільки 2 центри хоспісної та паліативної допомоги. Ці центри знаходяться м. Івано-Франківськ та м. Харків. Також функціонують 7 хоспісів, що розміщені у Волинській, Львівській, Житомирській, Харківській, Київській та Херсонській областях, а також приблизно 60 відділень паліативної та хоспісної допомоги у складі лікарень загального типу, онкологічних диспансерів тощо. Проте такої кількості закладів для допомоги тяжкохворим все одно бракує. Ліжок для хворих не вистачає, їх потрібно, принаймні, рази у 3 більше, ніж наявно зараз.

До сьогодні, в деяких областях України не було створено жодної установи, відділення, що могли б надавати паліативну допомогу та підтримку. Серед них Черкаська, Вінницька, Одеська. Цей перелік можна продовжувати [9].

Забезпеченість України ліжками паліативної допомоги становить лише четверту частину обсягу, що прописаний у стандартах ВООЗ [10]!

Тобто, систему надання паліативної допомоги в Україні не можна з упевненістю назвати досконалою, оскільки існує чимало проблем, а саме: відсутня адекватна оцінка потреби в хоспісних ліжках; немає єдиної та однозначної думки щодо того, який підхід надання паліативної допомоги буде найдієвішим саме для України, а також відсутня точна інформація щодо готовності сучасного суспільства до впровадження програм паліативної допомоги; у малих населених пунктах майже відсутній доступ до медичної, психологічної, юридично та соціальної допомоги; практично відсутнє надання послуг вдома; тільки дуже активним та наполегливим громадянам вдається отримати той перелік послуг, що задекларований державою; низький рівень довіри хворих до лікарів, медичного персоналу та низька оцінка якості їх роботи; низький рівень доступу по повного обсягу знеболення для хворих, що обслуговуються вдома виїзними бригадами; доступ до паліативної допомоги для ВІЛ-інфікованих людей у термінальній стадії обмежений; складна ситуація з отриманням адекватної паліативної допомоги для людей з інвалідністю.

Але на даний момент в Україні вже здійснені певні кроки щодо розвитку сфери паліативної допомоги, а саме був створений інститут паліативної допомоги, крок за кроком відбувається розробка необхідної нормативної бази, зокрема «Стратегія розвитку паліативної допомоги в Україні на 2015-2025 роки», Наказ «Про організацію паліативної допомоги в Україні» від 21.01.2013.

Для проведення ефективної реформи системи надання паліативної допомоги необхідно не зупинятися на досягнутому в даному напрямку та продовжувати розбудову даної системи для забезпечення гідного рівня життя для людей, що мають невиліковні хвороби, аж до його закінчення.

Висновки. Отже, узагальнюючи вищесказане, ми дійшли висновку, що актуальність теми проблеми надання паліативної допомоги визначається сучасним станом справ, наявним в українському суспільстві, а саме недостатньою кількістю спеціалізованих установ та кваліфікованого персоналу, що можуть надавати допомогу такого виду, а також недоступністю якісного знеболювального, що необхідне для полегшення фізичних страждань хворих. Для того, аби вирішити такі проблеми, потрібно створити дієву та ґрунтовну нормативно-правову базу, що визначатиме основні напрями реформування системи надання паліативної допомоги, а також сприяти підвищенню уваги суспільства та держави до проблем та потреб хворих, що є невиліковно хворими.

Література

1. Актуальні питання впровадження системи паліативної допомоги в Україні [Електронний ресурс] // Всеукраїнська Рада Захисту Прав та Безпеки Пацієнтів. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.medrada.org/stat/156-aktualni-pytannia-vprovadzhennia-systemy-paliativnoi-dopomohy-v-ukraini>.
2. Проблеми розвитку служби паліативної і хоспісної допомоги [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://np.pl.ua/2015/12/problemu-rozvytku-sluzhby-paliativnoji-i-hospisnoji-dopomohy/>.
3. Quality of life and mental health services / [Oliver J., Huxley P., Dridges K., Mohamad H.] — London–New York, 1996. — 310 p.
4. Ferris, F., Heather, M, Balfour, B., Bowen, K. A Model to Guide Patient and Family Care: Based on National Accepted Principles and Norms of Practice. *Journal of Pain and Symptom Management* 2002, 24: 106-123.
5. Фармакотерапия хронического болевого синдрома у онкологических больных. Пособие для врачей / Н.А. Осипова, Б. М. Прохоров, Н. А. Лосева, Г. Р. Абузарова, А. С. Соколенов // Паллиативная медицина и реабилитация. – 1997. - №1. - С. 31–37.
6. Актуальные проблемы паллиативной помощи больным в России [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.rae.ru/forum2012/9/1823>.
7. Стойчева, М. Г. Паллиативный уход: современный взгляд на новое общественное здравоохранение / М. Г. Стойчева // Профилактика заболеваний и укрепление здоровья. – 2002. - №6. – С. 45–48.
8. Паліативна та хоспісна допомога [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://ucdc.gov.ua/pages/diseases/hiv_aids/treatment-and-prevention/paliative-care
9. Оказание паллиативной помощи в Украине находится на стадии «активного пробуждения» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ombudsman.gov.ua/ru/all-activity/61015-rz-okazanie-palliativnoj-pomoschi-v-ukraine-nahoditsya-na-stadii-aktivnog/>.
10. Грищенко, К. Завдання Уряду - протягом трьох років збільшити кількість хоспісів в Україні щонайменше у два рази [Електронний ресурс] / К. Грищенко. – Режим доступу до ресурсу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246758768.

References

1. Gubskiy, Y. I., Tsarenko, A. V., Skorina, O. O., Serdyuk, V. G., Bobrov, O. Ye., Wolf, O. (2010). *Aktualni pytannia vprovadzhennia systemy paliativnoi dopomohy v Ukraini [Topical issues of implementation of palliative care in Ukraine]*. Retrieved from <http://www.medrada.org/stat/156-aktualni-pytannia-vprovadzhennia-systemy-paliativnoi-dopomohy-v-ukraini> [in Ukrainian].

2. Zavorodnii, V. (2015). *Problemy rozvytku sluzhby paliativnoi i khospisnoi dopomohy* [Problems of service development in hospice and palliative care]. Retrieved from <http://np.pl.ua/2015/12/-problemy-rozvytku-sluzhby-paliativnoi-i-hospisnoi-dopomohy/> [in Ukrainian].
3. Oliver J., Huxley P., Dridges K., Mohamad H. (1996). *Quality of life and mental health services*. London–New York [in English].
4. Ferris, F., Heather, M., Balfour, B., Bowen, K. (2002). A Model to Guide Patient and Family Care: Based on National Accepted Principles and Norms of Practice. *Journal of Pain and Symptom Management*, 24, 106–123 [in English].
5. Osipova, N. A., Prohorov, B. M., Loseva, N. A., Abuzarova, G. R., Sokolenov, A. S. (1997). Farmakoterapiya hronicheskogo bolevoogo sindroma u onkologicheskikh bolnyih. [Pharmacotherapy of chronic pain syndrome in cancer patients]. *Palliativnaia meditsina i reabilitatsiia – Palliative medicine and rehabilitation*, 1, 31–37 [in Russian].
6. Rubaylov, Yu. V., Malova, I. Yu. *Aktualnyie problemy palliativnoy pomoschi bolnyim v Rossii* [Actual problems of palliative care patients in Russia]. Retrieved from <http://www.rae.ru/forum2012/9/1823> [in Russian].
7. Stoycheva, M. G. (2002). Palliativniy uhod: sovremennyiy vzglyad na novoe obschestvennoe zdavoohranenie. Profilaktika zabolevaniy i ukreplenie zdorovya [Palliative care: a modern approach to new public health. Disease prevention and health promotion]. *Profilaktika zabolevanii i ukreplenie zdorovia – Prevention and health promotion*, 6, 45–48 [in Russian].
8. *Paliativna ta khospisna dopomoha* [Palliative and hospice assistance]. Retrieved from http://ucdc.gov.ua/pages/diseases/hiv_aids/treatment-and-prevention/paliative-care [in Ukrainian].
9. Okazanie palliativnoy pomoschi v Ukraine nahoditsya na stadii «aktivnogo probuzhdeniya» [The provision of palliative care in Ukraine is being "active awakening"]. Retrieved from <http://www.ombudsman.gov.ua/ru/all-activity/61015-rz-okazanie-palliativnoj-pomoschi-v-ukraine-naxoditsya-na-stadii-aktivnog/> [in Russian].
10. Hryshchenko, K. (2013) *Zavdannia Uriadu - protiahom trokh rokiv zbilshyty kilkist khospisiv v Ukraini shchonaimenshe u dva razy* [The aim of the Government for three years is to increase the number of hospices in Ukraine at least twice]. Retrieved from http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246758768 [in Ukrainian].

Надійшла 15.06.2016

Бібліографічний опис для цитування :

Коленіченко, Т. І. До проблеми надання паліативної допомоги в Україні / Т. І. Коленіченко, А. С. Кузьменко // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2016. – № 2 (8). – С. 65-72.